

УДК 323.15

НАЦІОНАЛЬНИЙ ТА ТРАНСНАЦІОНАЛЬНИЙ ХАРАКТЕР СУЧАСНИХ ДІАСПОР ЯК СУБ'ЄКТІВ ГЕОПОЛІТИЧНОГО ВПЛИВУ

Нечитайло А. А.

Аспірантка Національного інституту стратегічних досліджень.

Науковий керівник: доктор філософських наук, професор М. А. Ожеван.

Анотація. У добу глобалізації, розбудови глобального інформаційного суспільства, кіберцивілізації, добу зростання міграційних потоків зростає роль діаспори як спільноти транснаціональних і геополітичних впливів, яка перетворюється на потужного актора світової політики.

Політичне значення діаспор зростає завдяки глобалізації політики, економіки, інформаційних потоків та розвитку міжнародних відносин на принципово інших засадах. Сучасні діаспори стають вагомим фактором впливу на відносини історичної Батьківщини не тільки з країною перебування, але також з іншими країнами та акторами міжнародної політики, чому сприяють міжнародні мережі з он-лайнними включно.

Широкомасштабні, революційні за своїм характером та змістом, мережеві інформаційні впливи ставлять під сумнів традиційні підходи до розуміння національних потреб та інтересів.

Ключові слова: глобалізація, діаспора, актори міжнародної політики, глобальне інформаційне суспільство, кіберпростір, геополітика, геополітичний вплив.

Постановка проблеми. Сучасні діаспори істотно трансформуються й відіграють не лише роль «культурних посольств» та інвесторів й робочої сили в країнах перебування та історичного походження. Нині вони відіграють також важливу геополітичну роль, перетворюючись на один з головних суб'єктів міжнародних відносин.

Мета статті – аналіз геополітичних впливів сучасних діаспор як суб'єктів геополітики.

Основні результати дослідження. В добу глобалізації діаспору слушно вважають «третім актором» геополітичних відносин, оскільки геополітика трансформується під впливом не лише національних держав, але й діаспор, а отже традиційна концепція геополітики через активний розвиток діаспор має зазнавати принципових змін [1].

Поза сумнівами є економічна роль діаспори. Проте, впродовж останнього періоду, після 11 вересня 2001 року, аналітики національної та міжнародної безпеки дедалі частіше вказують на зв'язки діаспор з деякими екстремістськими й радикальними рухами, що об'єктивно спричинює потребу в активізації діаспор з метою боротьби з подібними рухами та нейтралізації загроз, з ними пов'язаними. Дедалі актуальнішим є питання залучення діаспори до політичного життя історичної батьківщини, що підсилює роль діаспор як акторів транснаціональної політики [8].

Світ дедалі більше урізноманітнюється, внаслідок чого різні культури у повсякденному житті тісно взаємодіють. Це обумовлює дві тенденції: діаспоризацію світу і розбудову глобального інформаційного простору.

Цю нову ситуацію намагається осмислити «критична геополітика», яка є особливо цікавим мейнстрімом переосмислення «класичної» геополітики, постулюючи ототожнення реального (фізичного) і концептуальних інформаційних «просторів».

Як галузь теорії та практичних знань «критична геополітика» поєднує водночас елементи політичної економії, геополітичної практики, культурології (геокультура) й народної геополітики. «Критична геополітика» включає також знання, які стосуються видової ідентичності й геополітичного дискурсу, психоаналітики й геополітичної уяви, образів телекомунікаційних мереж і геополітичних кіберорганізацій, кібернетичних війн і віртуальної геополітики, глобалізації й реструктурування геополітичних регіонів. За таких умов модерністську гео-географію замінює (підмінює) постмодерністська інфо-географія, оскільки дедалі більше великих груп людей інтегруються в глобальні мережі, тоді як пришвидшені інформаційні потоки розмивають традиційні поділи між місцевим, національним і глобальним [10, с. 24].

Геополітичне значення діаспори постає як дуже актуальне питання саме у контексті глобалізації, розбудови глобального інформаційного суспільства, яке відбувається завдяки активному розвитку комунікацій та веб-технологій. Відтак, сучасні діаспори привертають увагу всередині країни перебування, бо перетворюються на «більш зримі». Тим більше, що завдяки інтернет-мережам фізична проблема відстаней практично перестала існувати і іммігранти та їхні нащадки можуть підтримувати тісні зв'язки з Батьківщиною в режимі *online*.

Неоднозначне і складне середовище кіберпростору є новою ареною формування політики пам'яті, націєтворення та формування ідентичності. Виникають нові гібридні колективні утворення типу «цифрових народів» (*digital nations*), віртуальних діаспор (*virtual diasporas*) та інших спільнот етнічної та національної орієнтації *online*. Ці нові контексти соціальних взаємодій кидають виклик традиційним уявленням про національне будівництво та формування національної ідентичності, смисл та форми міжнародних відносин, джерела «м'якого впливу» тощо.

Сучасні інформаційні технології перетворюють інформаційні й етнокультурні кордони держав на політичну умовність у разі якщо держави на зразок КНР чи Ісламської Республіки Іран не вдаються до «фільтрування» зовнішнього контенту. Відтак, з'являються нові форми транскордонної соціалізації через розваги, роботу, приналежність до груп інтересів тощо, що робить зв'язок із «землею предків» дедалі проблематичнішим. Вочевидь цій транснаціоналізації нових ідентичностей сприяють і масштабні міграційні процеси, які значно інтенсифікувалися протягом останніх десятиліть. Внаслідок цього нового «великого переселення народів» для представників діаспор з року в рік ускладнюється розуміння того, про яку, власне Батьківщину йдеться [10, с. 21].

Розуміння приналежності до діаспори, ідентифікація себе як частини історичної Батьківщини проявляється зазвичай у більш-менш активному культурному, економічному, політичному залученні до життя країни походження «предків», але може бути швидко втрачена під впливом нових життєвих реалій.

Слід зауважити, що спостерігаються як «відпливи», так і «припливи» діаспорної активності, тобто діаспори можуть бути активними, пасивними, чи перебувати у стані «спокою». Ступінь прагнення, відчуження себе частиною однієї нації та мобілізація навколо проблем історичної Батьківщини належать до головних критеріїв активності діаспори [9].

Глобалізація та інформатизація знищують кордони сучасної міждержавної системи, створюючи нові режими взаємопов'язаності між просторами по всій земній кулі [10, с. 22]. Міграційні процеси сприяють появі «культурних гібридів». Деякі мігранти змінюють місце свого проживання, деякі мають декілька місць проживання водночас, а також - под-

війну свідомість та подвійну ідентичність. Отже, подібна людина з планетарною (космополітичною) ментальністю може одночасно вважати себе частиною глобальної і дисперсної (локальної) спільноти, бо вони не є взаємовиключними. Крім того, будь-яка з ідентичностей людини може перебувати як в стані спокою (латентному стані), так і в стані більш-менш вираженої активності. Порівняно новим явищем є також двоїста якість політичної ідентичності серед представників багатьох діаспор [9].

Найпоширенішим терміном, пов'язаним з діаспорою, є «транснаціоналізм», у зв'язку з чим чимало дослідників пов'язують поняття «сучасні діаспори» з ідеями щодо агенцій мігруючих людей (the agency of migrating people), які часто описуються як трансгресивні чи транслокальні (transgressive or translocal) [2].

Деякі дослідники виокремлюють «космополітичну» та «транснаціональну» форми громадянства як такі, що виходять поза кордони нації-держави, яким притаманна двоїстість у глобальному дискурсі [3, 4, 5].

К. Піч зазначає, що «в географії людини з'являється мода на постмодернізм, з'являється нова соціальна географія з акцентами на гібридність, більш гнучка і спроможна, де реальний світ, з його цифрами і категоріями є застарілим» [6, с. 252]. У такому разі просторово-часові відносини вже не відіграють явно вираженої ролі у формуванні ідентичності [7, с. 222].

Впродовж останніх десятиліть діаспори дедалі частіше стають важливими гравцями на міжнародній політичній арені. Особливо виразними прикладами таких політичної активності діаспор є лобістська діяльність єврейських, грецьких, вірменських асоціацій в США, у Вашингтоні.

Більше того, такі країни як Ізраїль і Вірменія «свої» діаспори вважають стратегічно важливими політичними акторами. Інші країни (Індія, Філіппіни тощо) визнають вагомий внесок грошових переказів їхніх діаспор у національну економіку.

Новітні комунікаційні технології поліпшили здатність діаспор своєчасно відмобілізуватись. З ними також пов'язана політика мультикультуралізму в приймаючих країнах, що оживила етнічні гордощі і почуття гідності, впевненості в собі [9].

Отже, сучасні діаспори кидають виклик традиційним уявленням про те, як має бути організоване політичне життя. Так само трансформується поняття «національна сила», бо виявляється, що це «сила» не лише громадян, які мешкають у даній країні, але й «сила» тих, хто проживає поза її межами, але також є суб'єктом геополітики.

Відтак слід визнати, що географічна відстань не є завадою на шляху політичного впливу, бо за умов інформаційної революції традиційна географія як фактор геополітики має дедалі менше значення. Невеличкі, але вельми активні громади (communities) глобалізуються й лобіюють інтереси «батьківщини» в країнах проживання. Меценати з доступом до ресурсів часто також живуть за кордоном. Виходячи за рамки звичайного «етнічного лобювання» в урядах приймаючих країн, транснаціональні активісти націлені на ряд різних «точок тиску» [8].

Політичне залучення діаспори, насамперед, стосується демократизації чи трансформації практики і сенсу громадянства, набуваючи першорядного значення. Варто у цьому контексті зазначити вагомий внесок української діаспори (зокрема, канадської) у визнання країнами незалежності України (не випадково саме Канада була першою країною, яка визнала українську державну незалежність).

Важко переоцінити роль і участь діаспор під час загострення громадянських воєн на історичній Батьківщині чи в процесах миротворчості, зміцнення миру. Про подібне активне залучення представників діаспори свідчать події на території України 2014-2015 рр.

Отже сучасні діаспори можуть водночас як сприяти розпалюванню війн та ворожнечі, так і налагодженню миру. Навіть здійснюють прості грошові перекази сім'ям та політичним групам, діаспори лобіюють інтереси історичної Батьківщини. Але діаспори можуть також сприяти налагодженню партнерських відносин власної країни походження з іншими державами, організовуючи акції протесту, мітинги, щоб привернути увагу до різних проблем [8]. Зокрема, глобальні он-лайн мережі діаспорних асоціацій беруть участь у масових акціях протесту хоча б тому, що підвищують рівень усвідомлення різноманітних проблем, пов'язаних з Батьківщиною.

Деякі уряди і партії навіть охоче роздають владу і права впливовим представникам діаспори (або навпаки переключають на них увагу як «зрадників»). Подібна ситуація якраз і склалася в Україні періоду 2014-2015 рр., коли до керівництва державою прийшло чимало представників діаспор (не тільки української). Згідно деяких прогнозів така транснаціональна участь у здійсненні влади буде швидко розвиватись і в найближчі десятиліття стане звичною прикметою політичного життя.

Вага діаспори та її підтримки іноді спричинюється до спеціальних форм подання в урядах або виокремленні окремих структур у міністерствах. Наприклад, у 1990 році, хорвати за кордоном пожертвували 4 млн. доларів на виборчу кампанію Франко Туджмана, за що були винагороджені 12-ма зі 120-ти місць в парламенті за спеціальною квотою саме для представників хорватської діаспори [9].

Різні об'єднання діаспор чи її представників лобіюють інтереси країни походження у приймаючій країні, формують політику на користь Батьківщини або оскаржують уряд Батьківщини, надають фінансову та іншу підтримку політичним партіям, громадським рухам та організаціям громадянського суспільства.

У деяких випадках уряди і правлячі партії на Батьківщині намагаються залучити виборців на свою користь закликами до діаспори переводити гроші або інвестувати на Батьківщині, а також шляхом надання політичних прав (включно з правом голосу або резервування місць у парламенті саме для діаспори), хоча у цілому політична участь діаспори є досить низькою [8].

Діаспори відіграють дедалі важливішу роль у розвитку національного потенціалу в бідних країнах, а також у тих, які зазнали або зазнають серйозних перетворень (йдеться передусім про країни Східної Європи й Україну зокрема).

Грошові перекази мігрантів (наприклад, в 2008 році вони склали в глобальному масштабі \$338 млрд.) прислужилися розвитку цілої низки країн. Особливо важливим фінансове підживлення від діаспор для країн, де розгорається полум'я війн й відповідно виникають гуманітарні катастрофи, які потерпають від землетрусів, цунамі та інших катаклізмів [8].

Найбільш мобілізовані соціальні мережі підтримують рухи за звільнення батьківщини походження (передусім це стосується палестинців, вірмен, курдів тощо). Поширення відповідних діаспорних веб-сайтів засвідчує не лише спільність інтересів та ідентичності, але є й потужним засобом масової мобілізації. Водночас інформаційно-інноваційні технології дозволяють країнам походження мігрантів отримувати доступ до досвіду і знань експатріантів. Виникають також зовнішні мережі для торгівлі, комунікацій та технологічного розвитку) [9].

Висновки. Національно-етнічна ідентифікація, політична спільнота, і місце проживання в умовах інформаційної революції та формування глобального інформаційного суспільства не є цілісним системним комплексом. Розуміння «нації» нині виходить далеко поза територіальні межі держав. Натомість представники діаспор можуть мати декілька ідентичностей водночас або не мати жодної (феномен «прекаріату»). Отже, сучасне на-

цієтворення відбувається у формі взаємодії контекстів того, що відбувається «поміж» і «усередині» обох країн, – батьківщини і приймаючої держави.

В епоху глобалізації й розбудови глобального інформаційного суспільства, глобальних міграцій і діаспоризації світу важливо саме сучасні діаспори розглядати як фактори геополітичного впливу. Вони зростають і розвиваються, створюючи свої власні мікросвіти, які перетворюються на вкрай потрібні елементи культури для «своєї» батьківщини, які сприяють зрошуванню культур з врахуванням особливостей культури приймаючої країни. Саме так утворюється «коктейль» унікальної діаспорної ідентичності.

Список використаної літератури

1. Dumond G. Geopolitics is now transformed by the importance of diasporas [Електронний ресурс]. – Режим доступу: https://www.academia.edu/4376780/GEOPOLITICS_IS_NOW_TRANSFORMED_BY_THE_IMPORTANCE_OF_DIASPORAS_La_g%C3%A9opolitique_est_d%C3%A9ormais_transform%C3%A9e_par_l_importance_des_diasporas.
2. Диаспора [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://ru.knowledgr.com/00005328/%D0%94%D0%B8%D0%B0%D1%81%D0%BF%D0%BE%D1%80%D0%B0>.
3. Archibugi D. Cosmopolitan Democracy: An Agenda for a New World Order / D. Archibugi, D. Held // Cambridge : Polity Press. – 1995.
4. Beck U. Unpacking cosmopolitanism for the social sciences: a research agenda / U. Beck, N. Sznaider // The British Journal of Sociology. – 2006. – № 57. – P. 1-23.
5. Held D. Globalization, cosmopolitanism, and democracy: An interview / D. Held, M. Guibernau // Constellations. – 2001. – № 8 – P. 427-441.
6. Peach C. Social geography: New religions and ethnoburbs – contrasts with cultural geography / C. Peach // Progress in Human Geography. – 2002. – № 26. – P. 252-260.
7. Bailey A. J. Turning transnational: notes on the theorization of international migration / A. J. Bailey // International Journal of Population Geography. – 2001. – № 7. – P. 413-428.
8. Global communications make transnational engagement from diasporas a growing force [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://yaleglobal.yale.edu/content/diasporas-shape-politics-back-home>.
9. The Political Importance of Diasporas [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.migrationpolicy.org/article/political-importance-diasporas>.
10. Дубов Д. В. Кіберпростір як новий вимір геополітичного суперництва: монографія / Д. В. Дубов. – К. : НІСД, 2014. – 328 с.

NATIONAL AND TRANSNATIONAL NATURE OF MODERN DIASPORAS AS ACTORS OF GEOPOLITICAL INFLUENCE

Nechitaylo A. A.

P. G. Student of the National Institute for Strategic Studies.

Scientific Supervisor: Ph. D., Doctor of Philosophy, Prof. Mykola A. Ozhevan.

Abstract. *The role of the Diaspora as a community of transnational and geopolitical influences increases and turns into a powerful actor of world politics in the era of globalization, the development of the global information society, cybercivilization, the era of increasing migration flows.*

The political importance of the Diaspora increases due to globalization of politics, economy, information flows and the development of international relations on a fundamentally different basis. Modern Diaspora becomes an important factor of influence on the relations of the historical Motherland not only with the host country, but also with other countries and actors of international politics, and international networks including on-line contribute to this.

Widespread and revolutionary in nature and content network information impacts challenge the traditional approaches to the understanding of national needs and interests.

Key words: *globalization, Diaspora, actors of international politics, the global information society, cyberspace, geopolitics, geo-political influence.*

Referances

1. Dumond G. Geopolitics is now transformed by the importance of diasporas [Elektronniy resurs]. – Rezhim dostupu: https://www.academia.edu/4376780/GEOPOLITICS_IS_NOW_TRANSFORMED_BY_THE_IMPORTANCE_OF_DIASPORAS_La_g%C3%A9opolitique_est_d%C3%A9sormais_transform%C3%A9e_par_l'importance_des_diasporas.
2. Diaspora [Elektronniy resurs]. – Rezhim dostupu: <http://ru.knowledgr.com/00005328/%D0%94%D0%B8%D0%B0%D1%81%D0%BF%D0%BE%D1%80%D0%B0>.
3. Archibugi D. Cosmopolitan Democracy: An Agenda for a New World Order / D. Archibugi, D. Held // Cambridge: Polity Press. – 1995.
4. Beck U. Unpacking cosmopolitanism for the social sciences: a research agenda / U. Beck, N. Sznaider // The British Journal of Sociology. – 2006. – № 57. – P. 1-23.
5. Held D. Globalization, cosmopolitanism, and democracy: An interview / D. Held, M. Guibernau // Constellations. – 2001. – № 8 – P. 427-441.
6. Peach C. Social geography: New religions and ethnoburbs – contrasts with cultural geography / C. Peach // Progress in Human Geography. – 2002. – № 26. – P. 252-260.
7. Bailey A. J. Turning transnational: notes on the theorization of international migration / A. J. Bailey // International Journal of Population Geography. – 2001. – № 7. – P. 413-428.
8. Global communications make transnational engagement from diasporas a growing force [Elektronniy resurs]. – Rezhim dostupu: <http://yaleglobal.yale.edu/content/diasporas-shape-politics-back-home>.
9. The Political Importance of Diasporas [Elektronniy resurs]. – Rezhim dostupu: <http://www.migrationpolicy.org/article/political-importance-diasporas>.
10. Dubov D. V. K lberprostIr yak noviy vimlr geopolitichnogo supernitstva: monografiya / D. V. Dubov. – K. : NISD, 2014. – 328 s.

НАЦИОНАЛЬНЫЙ И ТРАНСНАЦИОНАЛЬНЫЙ ХАРАКТЕР СОВРЕМЕННЫХ ДИАСПОР КАК СУБЪЕКТОВ ГЕОПОЛИТИЧЕСКОГО ВЛИЯНИЯ

Нечитайло А. А.

Аспирантка Национального института стратегических исследований.

Научный руководитель: доктор философских наук, профессор М. А. Ожеван.

Аннотация. *В эпоху глобализации, развития глобального информационного общества, киберцивилизации, эпоху увеличения миграционных потоков возрастает роль диаспоры как сообщества транснациональных и геополитических влияний, которое превращается в сильного актора мировой политики.*

Политическое значение диаспор растет благодаря глобализации политики, экономики, информационных потоков и развития международных отношений на принципиально иной основе. Современные диаспоры становятся весомым фактором влияния на отношения исторической Родины не только со страной пребывания, но также с другими странами и акторами международной политики, чему способствуют международные сети с онлайн-овыми включительно.

Широкомасштабные, революционные по своему характеру и содержанию, сетевые информационные воздействия ставят под сомнение традиционные подходы к пониманию национальных потребностей и интересов.

Ключевые слова: *глобализация, диаспора, акторы международной политики, глобальное информационное общество, киберпространство, геополитика, геополитическое влияние.*